

XII

EL CAFÈ DE LA BROSSE
 EL CAFÈ DE LA "CLEMENCE"
 EL CAFÈ DU CONSULAT

El cafè de la Brosse

En l'endemig, la vida, amb majúscula o minúscula - per a alguns amb majúscula - per a la majoria, entre els quals jo, amb minúsculíssima, continuava a Ginebra. L'amenaça, no del tot esvanida, de la invasió nazi a la Confederació Helvètica, pesava encara greument sobre el país i els seus habitants, molts d'ells estrangers refugiats procedents de tots els països del món, enemics dels nazis.

Alemanya ja havia envaït mitja Europa. Únicament Anglaterra i una part de França afrontant el més terrible dels riscos, semblaven decidits a plantar-li cara.

La petita Confederació Helvètica, a canvi de la seva integritat territorial pactava a base de productes làctics, en un estricte i honrat tractat comercial amb la poderosa i de moment invencible, Alemanya nazi. Que la nostra mantega i el nostre formatge tan rics en proteïnes i encara assequibles a les butxaques modestes dels confederats, passessin a nodrir els difícilment saciables estómacs nazis, no constituïa cap drama nacional, ni provocava cap conflicte social. Així, la nostra pobra videta de bohènes

- jo havia entrat de dret en l'honorable gremi- prenia amb l'amenaça sempre latent de la guerra, i les obligades restriccions de la misèria, un aspecte més pintoresc, més despreocupat i alhora més dramàtic.

Un dels refugis als quals m'acollia jo en cerca, tèrmicament parlant, de calor i sentimentalment parlant, d'amistat, eren els cafès. No els cafès elegants, intel·lectuals i burgesos on es solien reunir en aquella època, els escriptors suïssos o francesos reconeguts, els savis catedràtics acreditats, els grans comerciants o els diplomàtics (els pocs que encara restaven a Ginebra) i, més tard, els resistents francesos, si- nó els cafetots de mala mort i pitjor anomenada, on hom no consumia sinó cervesa o vi de la collita Côtes du Rhôdan, és a dir fluix i agret, que alguns clients pagaven i molts quedaven a deure. Un d'aquests cafetots s'anomenava La Brosse sens dubte en honor d'alguns pintors que en altres temps l'havien honrat amb llur presència. (Llavors que jo els freqüentava, de pintor ja no en restava cap, o s'ereren morts de gana o ja treballaven en altres oficis més remunerables.).

Entre el jovent inconformista que freqüentava l'esmentat cafè, igual com en altres sectors de la vida ciutadana ginebrina, la guerra d'Es- panya encara estava de moda. Hom en parlava sense cap mica de respecte ni pels vencedors ni pels vençuts, amb la ignorància més perfecta dels motius ideològics que l'havien provocada.

Quan Jacquet em proposà presentar-me els companys de La Brosse,

els esmentats companys ignoraven qui era jo com jo ignorava qui eren ells. Jo: une réfugiée espagnole; res més. Ells per a mi: una colla de bohemis inclassificables, una massa anònima aplegada al voltant d'unes taules voltades de fum, de ferum de vi ordinari, de veus barrejades d'una atmosfera difícil de respirar.

En entrar-hi Jacquet i jo, tothom va callar, de sobte. Aquell espectacular silenci era com el d'un escenari en el moment d'alçar el teló. La veu de Jacquet - talment la del primer actor - anunciava:

- Mes amis je vous présente la comtesse d'Olivarès.

Per als clients de La Brosse, la Comtesse d'Olivares, autèntica o falsa no era ningú o potser un personatge de l'altre bàndol polític, és a dir feixista. Per a alguns, els més il·lustrats, una mena de Passionària nacionalista. Per altres: els més indiferents i superficials lectors de la premsa internacional (ara oblidada ja de la guerra d'Espanya des de l'esclat de la segona guerra mundial), un personatge políticament passat de moda o una artista del cinema fracassada.

Després d'un breu silenci, el més encuriolit dels concurrents va gosar preguntar:

- Combien de curés et de nonnes avez-vous liquidéz, comtesse?

Algú el va interrompre per replicar:

- Les comtesses "ne liquidaient pas" les religieux. Plutôt étaient liquidées elles mêmes par les rouges.

Un altre concurrent intervenia:

- Cada un de la colla voldrà entreviuar la comtesse. M'apunto per ala segona tanda.

- Com al vagó restaurant, observà faceciós unbarba-florit.

M'havien fet lloc a una taula i La Brosse sencera semblava encu-
riosida volent conèixer detalls de la guerra d'Espanya, en particular de
la meva possible intervenció personal en el conflicte armat.

Sospito que Jacquet volia atribuir-se l'èxit de la Vetllada. Calia
que jo representés un paper determinant. Però, quin? Havia de fer-me pas-
sar per una víctima dels rojos? - el títol de Comtesse d'Olivarès que
Jacquet m'atribuïa semblava indicar-ho -. O, contràriament: malgrat el
meu pompós títol de Comtesse d'Olivarès, jo havia de representar el paper
d'una exterminadora de monges i de capellas?.

Però el paper que jo hauria pogut triar davant del públic que es
preparava a escoltar-me, no era jo qui el triava. Va ésser el públic ma-
teix qui, després d'una llarga i tormentosa discussió, va decidir, amb
les veus de la majoria, que jo era una roja malgrat el títol pompós de
Comtesse d'Olivarès amb el qual Jacquet m'havia distingit i presentat a
la colla i en el qual solament una parella respectuosament silenciosa i
assegada a una taula, havia cregut.

A últimes hores de la vetllada, quan la decepcionada concurrència
de La Brosse ja es dispersava, l'esmentada parella es va atansar a mi. Em
demanà, si jo havia estat víctima dels rojos. Si era veritat que el meu

nom autèntic fos el de Comtesse d'Olivarès. Si coneixia els Bourbon descendents d'Alfons XIII, els qui habitaven a Lausanne. Davant la bona fe d'aquestes preguntes jo no sabia com respondre. No volia desmentir obertament a Jacquet, el qual es mostrava tan engrescat amb el títol que m'atribuïa. Vaig negar però que conegués personalment la família dels Bourbon de Lausanne, alhora que acceptava que els coneixia de vista. Dels rojos no vaig voler dir-ne res i encara menys dels nacionals, dels quals en aquell moment no coneixia personalment més que n'havien dit els diaris.

La parella va romandre molt decepcionada de la meua absència de notícia. Si vacil·lava a acceptar que el meu nom autèntic fos: Comtesse d'Olivarès. Si no freqüentava la família Bourbon descendents d'Alfons XIII. Si els rojos no m'havien perseguit, més o menys, martiritzat, quina mena de personatge era jo?

Penso que a la parella ja no li restaven ganes d'interviuar-me.

Quant als altres clients de La Brosse aviat van oblidar la Comtesse d'Olivarès, en la qual segurament no havien cregut mai.

El meu suposat drama, relacionat amb la guerra civil ja no els interessava.

Jo continuava freqüentant La Brosse sempre sota el nom de Comtesse d'Olivarès amb el qual Jacquet m'havia gratificat. Signava regularment la meua adhesió als vernisatges dels meus amics els artistes pintors.

- Llavors ja en tenia tota una colla -.

Per als clients de La Brosse, durant una certa temporada, jo vaig ésser únicament la comptesse d'Olivarès. Ningú no sabia res de mi. Jo no els parlava mai de la meva família política, ni de la meva vida matrimonial, ni tampoc de la guerra d'Espanya.

A Jacquet aviat el vaig perdre de vista, més tard, tornaria a freqüentar-lo a casa de la Tomatxeuska (un dels personatges de la meva novel·la inèdita: "Six Epaves"). De "Six Epaves" no em podré estar de parlar-ne, poc o molt, en aquesta segona part de les meves memòries perquè "Six Epaves" més que una novel·la filla de la meva imaginació, és el fragment de la vida real, d'uns personatges entre els quals el despreocupat Jacquet i la complicada Tomatxeuska. Ara, però, no ha arribat encara el moment d'evocar-los.

A La Brosse hi vaig viure un fet realment excepcional absolutament inexplicable, almenys per a mi, del qual el personatge principal és un gos. No recordo el seu nom però a ell no perilla pas que l'oblidi. No era cap exemplar fora de sèrie, ni un gos de circ amb més o menys qualitats espectaculars. Era la joguina i, un poc la mascota de La Brosse. Tot hom el consentia, l'afalagava, el malcriava... Els terrossos de sucre, malgrat l'estricta i rigorós racionament nacional, endolcien sovint el paladar del gos.

L'estrany episodi del gos té una íntima relació amb la mort del pare esdevinguda a mig novembre de l'any 41 a Barcelona.

Vaig rebre la nova del seu traspàs per un retall del setmanari "Destino" que en publicava també una fotografia junt amb un breu extracte biogràfic.

D'aquesta mort, com és natural, no en vaig parlar amb cap company de La Brosse. Cap d'ells no em semblava digne de compartir amb mi la dolorosa notícia. L'amor, l'admiració i el respecte que Prudenci Bertrana, home i escriptor, m'inspiraven no em permetien comentar-la amb ningú. Per això cap company de tertúlia no en va estrènyer la mà amb més o menys simpatia. Només el gos-mascota se'm va atansar. No ho havia fet mai fins aleshores. Va estintolar el cap a la meva falda, l'hi va deixar una bona estona amb inequívoca mostra de simpatia. Ell, el gos, no altre client de La Brosse, va intuir, o potser sentir en una mena de telepatia que jo no oblidaré mai, que jo passava un gran traspàs i que ell, el gos per hom no sap quins viaranys telepàtics, compartia amb mi.

El Cafè de "La Clémence"

El nom li ve o li venia perquè ignoro si encara existeix, de la més popular de les campanes que il·lustra amb el seu so el campanar de la Catedral de Saint Pierre. La cèlebre campana batejada amb el nom de La Clémence no sona més que en dies i circumstàncies especialíssims de l'any. De manera que els ginebrins recorden aquests dies i aquestes circumstàncies amb una especial i devota atenció. Posem que sia el dia de Nadal, el de cap d'any o la diada de la Festa Nacional suïssa: el primer d'Agost.

- "Avui sentirem La Clémence" o "ahir vam escoltar La Clémence" solen recordar els ginebrins sobretot els del barri antic que veïneja amb la Catedral. El Cafè de La Clémence, situat a la Place de Bourg du Tour també hi veïneja. Tot el vell barri, des del començ de la cité, la rue de la Confédération, on les llibreries de vell anaguen autèntics tresors bibliogràfics, fins la "Place de Saint Pierre," amb la rue Calvin i l'estilat Hôtel de Ville fins els mateixos clients de La Clémence són dignes d'especial atenció.

Res no desdria llavors de l'escenari on es movien els personatges del cafè de La Clémence, començant pel so profund i musical de la campana que li donava el nom, fins les discretes discussions d'aquell jovent erudit, que prenia té o cafè amb llet al volt de les taules i comparava l'immortal Molière a l'ensopit, per bé que també immortal Corneille: l'infinit

Trocot, a la subtil Margaret Kennedy tan en voga en aquella època.

A La Clémence hi venia tota mena de gent, sobretot gent de teatre: autors, actors - entre els qual el genial Michel Simon, l'actor cinematogràfic que ha fet riure i plorar milions d'espectadors - (Michel Simon era ginebrí i no renegava del seu popular barri de Carouge).

Un altre futur gran actor client de La Clémence era Sacha Pitoïl, fill de la cèlebre Ludmila Pitoïl (respecteu la fonètica francesa, si us plau). Sacha malgrat la seva joventut cridava l'atenció pel seu destacat tipus físic: era alt i molt prim, duia els cabells molt llargs, eren d'un color negríssim tirant a blau.

Malgrat la seva joventut, Sacha ja s'exhibia al teatre de La Comèdia de Ginebra junt amb els seus pares i germans. Representaven la versió francesa de la "Nympe au coeur fidèle" de Margaret Kennedy.

Sacha no tenia altra dèria que el teatre. Pensava consagrar-hi tot el seu talent, tots els seus afanys. De moment, estudiava sota el guiatge dels seus il·lustres pares, refugiats a la Suïssa Francesa des de la invasió de les tropes alemanyes a París. El país s'enriquia de personalitats anti-nazis del món sencer: autors, actors, cantants, músics, tots - més o menys - contant-n'hi a mi, ens hi moríem de gana, però entre badall i badall, a Ginebra la vida encara hi era assaboridora.

A "La Clémence hi anava també la meva ex-companya d'oficina en l'afer Millàs-Raurell, Valèria Linch. En Millàs, Déu sap on parava. Però

nosaltres, els seus ex-empleats, els que podríem considerar-nos la terregada de la Plantilla, continuàvem arrossegant els nostres culs de desvagats pels cafès de Ginebra. Els amos d'aquests culs, alguns dels quals s'haurien d'haver assegut dignament darrera d'una bona taula escriptori, eren víctimes del gran trasbals del producte de la segona guerra mundial. A Ginebra, orfe d'institucions internacionals - llevat de la Creu-Roja, estelar - no hi havia treball ni pels propis confederats refugiats, entre els quals generalment els més ignorants, coneixien almenys quatre idiomes. Però de la tasca de traductors a la Creu-Roja, ja - segons les males llengües - se n'ocupaven - naturalment sense cobrar - les dames de la ~~seue~~ bona societat confederada. Treballar a la Creu-Roja Internacional era encara un honor - després les coses van complicar-se. Valèria Lynch i jo també ens hi vam presentar a demanar treball a la Creu-Roja Internacional. Jo anava recomenada per una coneguda de nou (no recordo on ni com m'hi havia fet amiga). Es deia Tomatxeuska, era russa, princesa naturalment, encara jove, regalava mel pels quatre cantons. La Tomatxeuska m'havia recomanat a un delegat de la Creu-Roja Internacional, el qual em va rebre amb una certa amabilitat més aviat malfiada. Al cap de dos minuts de parlar amb ell jo ja havia comprès que no faríem res. El delegat necessitava algú que sapigués grec. Jo de grec no en sabia ni un borrall. Però la Tomatxeuska el sabia poc o molt. Van acceptar els serveis de la Tomatxeuska. Ella mateixa m'ho va confirmar dos dies després del meu fracàs. La Tomatxeuska cobrava un sou ridícul, però era un sou. Vam simpatitzar. Ens vam

fer amigues. Jo vaig entrar a formar part de la seva colla, us en parlaré més endavant. Ara tornem a La Clémence.

Amb la colla filo-literària del cafè havíem format "Le cercle litteraire de Genève". L'animador del cercle era un jove doctorat en Filosòfia i Lletres de la Universitat. Es deia Stern. Ens reuníem en un cafetot modest, des rues basses o en el domicili particular d'algun dels components de la colla. Organitzàvem lectures col·lectives de peces de teatre. Cada actor o actriu llegia el seu paper assegut. Stern ens dirigia.

Entre les obres teatrals que llegíem davant d'un públic format únicament per un grup d'amics, recordo: Salomé d'Oscar Wilde, L'annoncée faite à Marie de Claudel. Els germans Karamazov de Dostoievski..., on Sacha Pitoïl representava el paper d'Aliotxa Karamazov, amb gran èxit.

Però la vida del cercle fou efímera. Stern es va maridar amb una ex-secretària d'Embaixada, exiliada a Berna. En maridar-se obtenia el permís d'anar a residir a Anglaterra on ja hi tenia els pares. Sacha, desapareixia en un intent de resistència prop de la frontera d'Alsàcia. Valèria Linch es refugiava en un poblet de la Suïssa alemanya on, segons deien, donava lliçons d'anglès a uns russos blancs.

De la colla de La Clémence només restaven ombres fantasmals, records imprecisos, una lleugera nostàlgia...

Fins que un bon dia en una oficina de Correus de la rue du Vieux Collège, em vaig topar amb Valèria Linch. Valèria Linch era tan jove, tan

formosa, com quan freqüentava el cafè de La Clémence. Discreta, amb una mena de posat vagament misteriós.

Ens vam saludar amb alegria. Vam reviure breument temps ja llunyans quan en Millàs-Raurell era l'amo de l'oficina de la Promenade du Pin, i en Sugranyes un dels dirigents de la publicació.

- Encara a Winkelried? preguntava Valèria.

- Encara, confirmava jo. I vòs?

- O, jo vaig cometre l'estupidesa d'enamorar-me (esclatà discretament la rialla), de maridar-me.

-Recordeu Sacha Pitoïl?.

- O i tant: el bell Sacha!

- M'hi vaig casar. Hem viscut mig amagats en un poblet dels Vosgues... Tenim dos fills.

Em va semblar que la veu de Valèria defallia. Vaig canviar de tema.

- Recordeu aquell noi espanyol que cantava tan bé el flamenc? Els alemanys el van pescar, el van afusellar, vaig sospirar.

- Pobre Antonio!

Valèria Linch i jo ens vam separar amb la promesa de tornar-nos a reunir aviat. En aquell moment ens semblava que ens havíem de contar moltes coses entre altres, jo, la mort del pare, Valèria, les seves aventures de resident, amb Sacha, prop d'un poblet al nord de Belfort...

Però no ens hem tornat a reunir.

A Sacha Pitoïl el vaig tornar a veure a través de la pantalla en un cinema de Barcelona. El film era "L'any darrer a Marienbad". En l'obra representava un dels tres personatges. Sacha ja no era jove, ja no era formós. Era (en el film) un home estrany, ple de misteri, incapaç d'enamorar una formosa Valèria Linch, tan atractiva. El Sacha de "L'any darrer a Marienbad" no podia atreure cap Valèria sana i normal. El personatge femení que ara s'aparellava, ara es desapparellava amb Sacha, representava un personatge malaltís, ple de complexos i de misteri, com el mateix Sacha.

Vaig tenir una gran decepció que es va completar amb la que vaig rebre a l'Institut Françaís de Barcelona, quan van anunciar que monsieur Sacha Pitoïl assistiria a la recepció que l'Institut Françaís de Barcelona oferia a monsieur i madame Pitoïl, de París.

No sé per què vaig imaginar-me que tornaria a veure Valèria Linch. Però madame Sacha Pitoïl no era Valèria!

El cafè du consulat

El fet que parli tant de Cafès és, sentimentalment, ben comprensible. No puc evocar una llar ni una dispesa, més o menys confortables, perquè la golfa de Winkelried - el meu galdós habitatge - no mereix cap d'aquests dos qualificatius.

Els mots llar i família no tindrien sentit aplicats al difícil període de la meua vida que va del 1939 fins al 1942. Ningú, per optimista i imaginatiu que fos no gosaria anomenar la golfa de Winkelried: la meua llar.

En realitat, el que sentimentalment em feia de llar i de família eren els cafès i els companys ocasionals que hi trobava.

Llar i família constituïen l'únic lligam social-afectiu que el meu país d'adopció m'oferia en aquell difícil període. Llàstima que jo no hagi estat capaç de dedicar als cafès de Ginebra ni un poema, ni un estudi filològic-històric que els immortalitzés. Tant com s'ho mereixien!

Després d'haver freqüentat la Brosse i La Clémence, vaig anar a raure al Cafè du Consulat, el més fraternal i popular dels cafès freqüentats per la bohèmia ginebrina.

Le Cafè du Consulat estava situat a la part baixa de la Place de Bourg du Four. La casa era antiquíssima - segurament històrica - no puc assegurar-ho. L'aspecte rònc, l'entrada llòbrega, poc enllumenada, tot

plegat respirava pobresa però una pobresa plena de dignitat.

Cada vespre, en fosquejar, el local s'omplia de gom a gom. Ningú no feia taula a part. Hom no sentia mai cap veu que digués:

- Aquesta és la meva taula.

- Feu-me lloc a la vostra taula!

Ningú no es considerava amb dret a reservar-se'n una. Com ningú no formava part d'un grup determinat. Tothom seia allí on hi havia una cadira lliure. De grup només n'hi havia un: tots els clients del cafè.

Generalment ningú no demanava res per a beure. No perquè no tingués sed sinó perquè no tenia diners per a pagar. Alguns en canvi, demanaven i s'excusaven:

- Avui no tinc moneda. Et pagaré amb un val.

L'amo - si d'això se'n pot dir amo - acceptava amb un lleuger arronsament d'espatlles, aquell bocí de paper on el client - si d'això se'n pot dir client - havia escrit i signat: "Val per un bol de cafè amb llet".

Al cafè del Consolat, ningú no deia a l'estil de Hamlet: "Tenir o no tenir, aquesta és la qüestió" sinó "tenir o no tenir no és cap qüestió".

El propietari del cafè, naturalment s'hi va arruïnar. Hom comprenia que la bohèmia l'atreïa per bé que no gastava conversa amb el jovent que freqüentava el seu establiment. Però mai no els refusava la beguda.

Cap d'aquells nois i noies no sabien què volien per bé que la

majoria somniaven ser actors o actrius, rapsodes, tocadors de guitarra o ballarins. Hi havia qui passava la vetlla abraçat a una guitarra sense gosar fer-ne vibrar una sola corda per no destorbar la tirallonga de versos o tota una escena d'un drama, que recitava un futur actor. Tothom esperava pacientment el seu torn, sense presses ni enveges.

Al Cafè du Consulat no hi havia privilegis. Hi regnava una autèntica democràcia, i un crèdit il·limitat.

Però un bon dia, els fidels clients del cafè van trobar la porta de l'establiment tancada i el fanal de la façana apagat.

El mecenes havia desaparegut sense reclamar la liquidació de tot aquell paperam amb la vaga definició: "Val per un boc de cervesa" o "Val per un bol de cafè amb llet" que s'enfilava filferro amunt al costat de la caixa buida i tancada.

Els bohemis del Cafè du Consulat, restaven desemparats i tristos.

L'ex-amo de l'establiment no s'era acomiadat de ningú i tot aquell jovent es va haver d'escampar per la ciutat en cerca d'un nou refugi.

A la llarga, és clar! en va trobar un però ja no en les mateixes condicions. (De cafès com el du Consulat no crec que n'hi hagi hagut cap altre enlloc del món!).

De la famosa clientela n'he tingut poques noves. Sè que un o dos dels... diguem-ne clients... han adquirit un cert relleu en l'escena. Però la majoria: ballarines, tocadors de guitarra, poetes, s'han enfonsat en un anonimat lamentable.